

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQ RIVOJLANISHINI SHAKLLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Yo'ldosheva Zulfizar Odiljonovna

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Psixologiya, pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20556862>

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini shakllantirishda innovatsion pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritib berilgan. Unda bolalar nutqini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari, zamonaviy ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlari hamda ularni maktabgacha ta'lim muassasalarida samarali qo'llash mexanizmlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, nutq rivojlanishi, innovatsion pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar, didaktik o'yinlar, bolalar nutqi.

Аннотация: В данной статье раскрывается значение инновационных педагогических подходов в формировании речевого развития детей дошкольного возраста. Рассматриваются психолого-педагогические основы развития речи, возможности современных образовательных технологий и механизмы их эффективного применения в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, инновационные педагогические подходы, интерактивные методы, дидактические игры, детская речь.

Abstract: This article discusses the importance of innovative pedagogical approaches in the development of speech in preschool children. It analyzes the psychological and pedagogical foundations of speech development, the potential of modern educational technologies, and the mechanisms for their effective implementation in preschool education institutions.

Keywords: preschool education, speech development, innovative pedagogical approaches, interactive methods, didactic games, children's speech.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining barcha jabhalarida kuzatilayotgan tub o'zgarishlar ta'lim tizimi oldiga yangi, mas'uliyatli vazifalarni qo'ymoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning har tomonlama barkamol rivojlanishini ta'minlash, ularning shaxs sifatida shakllanishida zarur bo'lgan asosiy kompetensiyalarni erta yoshdan rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu kompetensiyalar ichida nutq rivoji alohida o'rin tutadi, chunki nutq insonning tafakkuri, ijtimoiy moslashuvi, muloqot madaniyati hamda bilish jarayonlarining rivojlanishida asosiy vosita hisoblanadi. Maktabgacha yosh

bu bolada nutqiy faoliyat eng jadal shakllanadigan, lugʻat boyligi tez kengayadigan va fonetik, leksik hamda grammatik tuzilmalarning poydevori yaratiladigan davrdir.

Aynan shu davrda bola atrof-muhitni idrok etishni, oʻz fikrini izchil ifodalashni, tengdoshlari va kattalar bilan samarali muloqotga kirishishni oʻrganadi. Shuning uchun ham nutq rivojiga yetarli eʼtibor qaratilmasligi keyingi taʼlim bosqichlarida oʻqish, yozish, fikrlash va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida turli qiyinchiliklarning yuzaga kelishiga sabab boʻlishi mumkin. Soʻnggi yillarda Oʻzbekiston Respublikasida maktabgacha taʼlim tizimini takomillashtirish, uning sifatini oshirish va mazmunini zamonaviy talablarga moslashtirish borasida keng koʻlamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlar doirasida tarbiyaviy jarayonlarni anʼanaviy yondashuvlardan innovatsion metodlarga oʻtkazish, bolalarda faollikni oshiruvchi, mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi hamda ijodkorlikni qoʻllab-quvvatlovchi pedagogik texnologiyalarni joriy etish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Asosiy qism. Maktabgacha yosh davri bolalar nutqining shakllanishida eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu davrda bolaning bilish jarayonlari – idrok, xotira, diqqat va tafakkur jadal rivojlanadi, nutq esa ushbu jarayonlarning oʻzaro uygʻunlashuvini taʼminlovchi markaziy vosita boʻlib xizmat qiladi. Psixologik tadqiqotlarda taʼkidlanishicha, bola nutqining rivojlanishi uning emotsional holati, atrof-muhit bilan muloqot darajasi hamda ijtimoiy tajribasi bilan chambarchas bogʻliq.

Bolaning dastlabki nutqiy faoliyati taqlid qilish asosida shakllanadi. Kattalar nutqini tinglash, tovushlarni takrorlash va ularni maʼnoli birliklarga aylantirish jarayonida bola asta-sekin soʻz boyligini oshiradi. Shu sababli tarbiyachining nutqi ravon, aniq, grammatik jihatdan toʻgʻri va bolaga tushunarli boʻlishi muhim hisoblanadi. Nutqiy muhit qanchalik boy va sifatli boʻlsa, bolaning nutqiy rivoji ham shunchalik tez va samarali kechadi. Pedagogik nuqtai nazardan, maktabgacha taʼlim muassasalarida nutqni rivojlantirish jarayoni tizimli, izchil va rejalashtirilgan boʻlishi zarur. Bu jarayonda nutqni rivojlantirish boʻyicha maxsus mashgʻulotlar, erkin muloqot muhiti, oʻyin faoliyati hamda badiiy adabiyotlar bilan ishlash muhim oʻrin tutadi. Nutqni rivojlantirish faqat dars jarayonlari bilan chegaralanib qolmasdan, kun tartibidagi barcha faoliyat turlariga singdirilishi kerak.

Psixolog olimlar bolaning nutqiy rivojlanishida individual xususiyatlarni hisobga olish muhimligini taʼkidlaydilar. Baʼzi bolalarda soʻz boyligi tez orqasida, boshqalarida talaffuz muammolari yoki muloqotga kirishishda tortinchoqlik

kuzatilishi mumkin. Shuning uchun tarbiyachi har bir bolaning individual imkoniyatlarini tahlil qilgan holda, u bilan alohida ishlash strategiyasini ishlab chiqishi zarur.

Zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda muhim vositaga aylanmoqda. An'anaviy usullarga nisbatan innovatsion texnologiyalar bolani faol subyekt sifatida jarayonga jalb etishi, unda qiziqish va motivatsiyani kuchaytirishi bilan ajralib turadi. Masalan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida yaratilgan multimedia dasturlari, animatsiyali videolar va interfaol o'yinlar orqali bolalar tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni, so'zlarni to'g'ri qo'llashni va gap tuzishni osonroq o'zlashtiradilar. Rasm, ovoz va harakat birligi bolaning idrokini faollashtirib, eslab qolish jarayonini kuchaytiradi.

Didaktik o'yin texnologiyalari ham nutq rivojini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. "So'zni top", "Rasm asosida hikoya tuz", "Kim tez aytadi?" kabi o'yinlar bolalarda so'z boyligini kengaytirish, fikrni mantiqiy izchillikda bayon etish va muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday o'yinlar orqali bola o'zini erkin his etadi va nutqiy faolligi ortadi. Shuningdek, loyiha asosida ta'lim berish texnologiyasi ham nutqni rivojlantirishda samarali usullardan biridir. Masalan, "Mening oilam", "Sevimli hayvonim", "Tabiat mo'jizalari" kabi kichik loyihalar orqali bolalar o'z fikrini ifodalash, savol berish va javob qaytarish ko'nikmalarini mustahkamlaydilar.

Innovatsion pedagogik yondashuvlarni maktabgacha ta'lim muassasalarida muvaffaqiyatli joriy etish uchun bir qator shart-sharoitlar mavjud bo'lishi lozim. Avvalo, tarbiyachilarning innovatsion texnologiyalar bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish, ularni muntazam malaka oshirish kurslariga jalb etish muhim hisoblanadi. Bundan tashqari, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy texnika vositalari – planshet, interfaol doska, audio-video qurilmalar bilan ta'minlash zarur. Bunday vositalar nutqni rivojlantirish mashg'ulotlarini yanada samarali va qiziqarli tashkil etishga imkon beradi. Ota-ona va tarbiyachi hamkorligi ham muhim mexanizmlardan biridir. Agar bola MTTda o'rgangan nutqiy ko'nikmalarini uy sharoitida ham mustahkamlasa, natija yanada yuqori bo'ladi. Shu sababli ota-onalarga metodik tavsiyalar berish, ular bilan seminar va treninglar o'tkazish samarali natija beradi. Xulosa qilib aytganda, innovatsion pedagogik yondashuvlarni tizimli va rejalashtirilgan holda joriy etish maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini ta'minlashning eng samarali yo'li hisoblanadi.

Hulosa va tavsiyalar. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini shakllantirish bugungi kunda ta'lim tizimining eng muhim va ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Nutq bolaning shaxs sifatida kamol topishida, atrof-muhit bilan samarali muloqot o'rnatishida, bilish faoliyatining rivojlanishida hamda kelgusidagi ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada keltirilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, nutq rivoji jarayonini innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish bolaning nutqiy faolligini oshirish, lug'at boyligini kengaytirish va fikrni mantiqiy izchillikda ifodalash ko'nikmalarini samarali shakllantirish imkonini beradi.

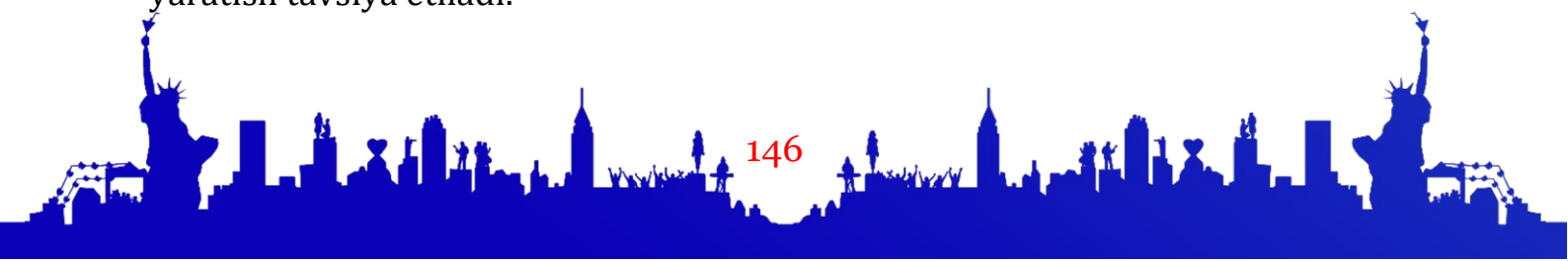
Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida nutqni rivojlantirish faqatgina an'anaviy mashg'ulotlar bilan cheklanib qolmasdan, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, axborot-kommunikatsiya vositalari va loyiha asosidagi ta'lim shakllari bilan uyg'unlashtirilgandagina kutilgan natijalarga erishish mumkinligini tasdiqlaydi. Bunday yondashuvlar bolani ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi, uning o'z fikrini erkin bayon etishiga sharoit yaratadi hamda kommunikativ kompetensiyasini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Shuningdek, maqola davomida maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini shakllantirishda tarbiyachining pedagogik mahorati, nutq madaniyati va innovatsion texnologiyalarni qo'llay olish qobiliyati hal qiluvchi omil ekanligi asoslab berildi. Tarbiyachining nutqi bolalar uchun namunaviy bo'lib xizmat qiladi, shu sababli uning talaffuzi, so'z tanlashi va muloqot uslubi yuqori saviyada bo'lishi zarur. Innovatsion metodlarni qo'llash orqali tarbiyachi bolalarda nafaqat nutqni, balki ijodkorlik, mustaqil fikrlash va muloqotga bo'lgan ehtiyojni ham rivojlantiradi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalarni berish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

Birinchidan, maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan mashg'ulotlarni innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, interfaol usullar va didaktik o'yinlardan tizimli foydalanishni yo'lga qo'yish lozim.

Ikkinchidan, tarbiyachilar uchun nutqni rivojlantirish bo'yicha maxsus seminar-treninglar, malaka oshirish kurslarini muntazam o'tkazish, ularni zamonaviy metodika va texnologiyalar bilan tanishtirib borish zarur.

Uchinchidan, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, multimedia vositalari va raqamli ta'lim resurslari bilan ta'minlash orqali bolalarda nutq rivojini ta'minlashga xizmat qiluvchi qulay muhit yaratish tavsiya etiladi.

To'rtinchidan, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish, ularga bolalarda nutqni rivojlantirish bo'yicha metodik ko'rsatmalar berish, uy sharoitida bajarilishi mumkin bo'lgan mashqlar tizimini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini innovatsion pedagogik yondashuvlar asosida shakllantirish nafaqat bolaning nutqiy salohiyatini oshiradi, balki uning kelgusidagi ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli tayyorlanishini ham ta'minlaydi. Mazkur yo'nalishda olib boriladigan izchil va tizimli ishlar kelajak avlodning intellektual va kommunikativ rivojlanishida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarova O. U., Nishonov M. Maktabgacha ta'limda innovatsion va o'yin texnologiyalari. – Farg'ona: Farg'ona, 2021.
2. Babaeva D. R. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2018.
3. Jabborova O. M., Umarova Sh. R. Maktabgacha ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Qodirova F. R., Qodirova R. M. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Istiqlol, 2006.
5. Qodirova F. R., Toshpo'latova Sh. K., Kayumova N. M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur sarchashmalari, 2019.
6. Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2013.

